

Рецензії

[Рец.]: Турченко Ф.Г. Україна – повернення історії: генеза сучасного підручника / Ф.Г. Турченко. – Київ : Генеза, 2016. – 104 с.

Про книжку Ф. Турченка “Україна – повернення історії. Генеза сучасного підручника” вперше почув на минулорічному Форумі видавців у Львові. Інтерес викликала назва книга та особа її автора. Чому? Ф. Турченко – знаний в Україні та за її межами історик (автор значної кількості монографій та підручників з історії України) був активним учасником процесу створення українських підручників. Він з тих науковців, які не обмежуються дослідженням минулого, а є активними учасниками суспільно-політичних процесів в Україні, тому Ф. Турченка можна було побачити серед учасників Революції Гідності, процесів декомунізації. Ф. Турченко належить до істориків, які, незважаючи на значну кількість ґрунтовних досліджень, не є “кабінетними”. Свої знання з історії минулого він вміло застосовує для відповідей на виклики сьогодення. Зокрема, вже в 2015 р. побачила світ надзвичайно актуальна праця “Проект “Новоросія”: ювілей на крові 1764 – 2014 рр.”, в іншій редакції “Проект “Новоросія і новітня російсько-українська війна”. (Книги були написані в співавторстві з Г. Турченко). Це дослідження аргументовано спростовує всі міфи про історичні традиції Новоросії на теренах сучасної України.

Книжка “Україна – повернення історії. Генеза сучасного підручника”, що вийшла в 2016 р. також вирізняється актуальністю змісту, часом появи та відповідає запитам громадян України, які живуть у добу новітньої російсько-військової агресії та інспірованого спалаху сепаратизму на Півдні та Сході України. Жанр книги я б визначив як історичний детектив. Захоплюючий сюжет (ніколи не думав, що книга з історії появи підручника може містити стільки гострих кутів) про процес створення та збереження підручника з історії України в умовах дискусій з прихильниками “єдиного курсу” з історії України (з позицій комуністичної історіографії), “регіонального підручника” (прихильники сепаратизму), “спільного підручника” (російський погляд на українську історію). Не можу оминати й особистих вражень. Читаючи книгу, ніби помандрував часом, бо в школі до 1992 р. вивчав обрізану історію України. З підручником Ф. Турченка з історії України для 10-класу, познайомився в 1997 р. ще студентом 3-го курсу істфаку КДПУ імені В. Винниченка м. Кіровограда (нині Кропивницького) під час підготовки до занять та іспитів з теми “Українська революція 1917–1921 рр”. Їх рівень, за браком літератури для студентів, дозволяв якісно підготуватися до пар, чим виручав студентів нашого покоління. Працюючи в школі викладав історію України в 10-11 класах за цим підручником, вперше дізнався про роман Ю. Горліса-Горського “Холодний Яр”, який став темою майбутніх наукових досліджень.

Книга “Україна – повернення історії. Генеза сучасного підручника” читається надзвичайно легко та цікаво, незважаючи на її науковий стиль та осмислення автором наукових концепцій та парадигм під час пошуку теоретичних засад, якими керувалися автори в роботі над історичним матеріалом. Дослідження містить чимало корисної інформації для тих, хто викладає історію України. Зміст книги – це реконструкція процесу створення підручника з історії України, який став складовою частиною сучасних процесів державотворення. Цей підручник (своєрідний “паспорт держави”) був першою вдалою спробою декомунізації нашого минулого та подолання явища, яке Л. Костенко влучно назвала “амнезією історичної пам’яті”.

Хронологічно дослідження Ф. Турченка охоплює кілька періодів: доба перебудови – коли визріла необхідність появи підручника з історії України і відбулися перші несміливі кроки по його створенню (глава “Україна без історії”). Перші роки незалежності – ідея та спроба написати підручник з історії України (“Історична освіта в Україні на початку незалежності”, “Історія країни, якої не було”). Третій період – доба Януковича-Табачника 2010 – 2013 р., коли чинилися спроби замінити історію становлення української державності України проектом “Спільний підручник”, у якому школярам українських шкіл пропонувалося не стільки спільне, а виключно російське бачення минулого України: без згадки про Голодомор 1932 – 1933 рр.

Окрема увага в книзі приділяється пошуку теоретичних засад та дискусій навколо концепцій написання підручника з історії України. Читач дізнається, якими науковими підходами користувалися автори, коли обирали концепцію написання майбутнього підручника, про полеміку з групою Н. Яковенко 2007 р. Члени цієї експертної групи визнали українські підручники такими, “що не відповідають потребам часу”, але не спромоглися запропонувати Україні досконаліший його варіант.

Імпонує об’єктивність Ф. Турченка. Автор згадав не лише про власну роль та здобутки в процесі написання підручника з історії України, але й визначив ціле покоління істориків, які взяли за невдячну і не

надто безпечну справу писати підручник для держави, яка й досі не має спільної історичної пам'яті. Що вже казати про "лихих 90-і"! Окрему подяку автор висловлює вчителям історії українських шкіл, які схвалили його концепцію та зміст, чим позбавили противників українського бачення історії закрити підручники доступ до українських шкіл. Спільними зусиллями Ф. Турченку та його однодумцям вдалося прорвати інформаційну блокаду комуністичних штампів, ідеологем та міфологем і надати можливість мільйонам українців фахово розібратися в своєму минулому. З особливою теплотою він пише про Наталію Теплоухову, представника Міністерства освіти і науки України, яка зіграла значну роль у появі підручника з історії України. До речі, саме цій жінці автор присвятив цю книгу.

Книжка дозволяє помітити поступ України в осягненні свого минулого. Чимало "білих плям" початку 90-х рр. вже давно стали складовою національної пам'яті України, а до пантеону українських героїв та визначних свят потрапили події та особистості, які вперше були згадані на сторінках підручників з історії України групи Ф. Турченка. В книзі простежується опір українському баченню історії, який реалізовувався через проекти "регіональний підручник", "спільний підручник", а в 2014 р. у формі відкритої агресії проти України та виявах воєвничого сепаратизму, коли поруч з іншими символами України знищувалися підручники з історії України.

Родзинкою книги є відкриття маловідомих фактів з історії створення підручника з історії України. Зокрема, зі сторінок книги читач дізнається кому належала ця ідея, а відповідь може відверто здивувати. Крім того, читач знайде відповіді на питання:

Чому на авторів підручників образився Ю. Звягільський і скільки це могло коштувати його авторам?

Як і чому зі сторінок підручника зникло ім'я цього ображеного одіозного депутата?

Про що Ф. Турченка особисто просив тодішній міністр освіти С. Ніколаєнко?

Для чого в 2010 р. в Астані збирали авторів підручників з історії країн СНД?

А ще в книжці пропонується глибокий аналіз концепції російських підручників з історії та висвітлення в них тем, пов'язаних з Україною. Це дозволяє зрозуміти як готувалося покоління рашизму, які їхали в Україну поширювати Новоросію та боротися з фашизмом, не помічаючи становлення неосталінізму на теренах Росії. Це розпочалося зі сторінок російських підручників, де Сталін зображувався "як ефективний менеджер", а масові репресії виявилися "прагматичним інструментом вирішення народногосподарських завдань". Окремий розділ "Операція "Спільний підручник" аналізує спроби нав'язати Україні міф про спільну історію через створення єдиного підручника для всіх країн СНД або посібника для вчителя. Ф. Турченко аргументовано доводить псевдонауковість та небезпеку такої позиції, яка суперечить історичним фактам та концепції українського державотворення, становить загрозу територіальній та духовній соборності України. Книжки Ф. Турченка дозволяють зробити вчасне інтелектуальне щеплення від небезпечних історичних міфів.

До речі, нова книжка Ф. Турченка "Україна – повернення історії. Генеза сучасного підручника" стала черговим аргументом на користь ідеї української соборності. Підручник з історії України, якими користувалися учні Галичини та Закарпаття, писали на початку 90-х рр. ХХ ст. науковці з Півдня та Сходу України. Це стало продовженням традиції написання українського підручника ще з початку ХХ ст., коли автором популярної книги з історії України був мешканець Півдня України Микола Аркас.

Тому хочеться подякувати Ф. Турченку за вміння тримати руку на пульсі сучасності, здатність власними дослідженнями реагувати на виклики сьогодення. А всім хто цікавиться історією України раджу прочитати цю книгу. Важко не погодитися із висновком її автора, "що незалежність України була збережена, не в останню чергу тому, що у свій час був захищений підручник з історії України". На підручниках з історії України, створених у 90-і рр. виховано покоління українців, які стали учасниками Помаранчевої революції, Революції Гідності, серед них чимало волонтерів, вояків добровольчих батальйонів та Збройних Сил України, які боронять Україну Півдні та Сході України.

Ю. С. Митрофаненко